

ISSN 1300-3372

TÜRK KÜLTÜRÜNÜ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

TÜRK KÜLTÜRÜ

AYLIK DERGİ

449

SAYI 449

YIL XXXVIII

EYLÜL 2000

NEV'Î'NİN GÜL-İ SAD-BERĞİ*

Yrd. Doç. Dr. İbrahim Çetin DERDİYOK

Bu bildiride XVI. yüzyıl şairlerinden Nev'î'nin Gül-i Sad-berg adlı eserini incelemeye ve tanıtmaya çalışacağız. Gerçi kaynaklarda Nev'î'nin Gül-i Sad-berg adlı bir eserinden söz edilmemektedir. Fakat şairin Dîvânı'nda da yer alan, Sultan III. Murad için yazılmış bu kaside, incelememizin sonunda daha iyi anlaşılacağı üzere bir methiyeden çok, dinî-tasavvufî konuda yazılmış hikmet ve öğütlerle dolu ayrı bir eser gibi görünmektedir.

Eski edebiyatımızda Gül-i Sad-berg adıyla yazılmış eserlerle ilgili araştırmamızı sürdürürken, Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde iki ayrı yazma mecmuada Nev'î'nin Gül-i Sad-bergi'yle de karşılaştık⁽¹⁾. Gerçi bu kaside, Mertol Tulum ile M. Ali Tanyeri'nin yayımlamış olduğu Nev'î Dîvânı'nda da yer alıyordu. Fakat kasideyi incelediğimizde, gerek beyit sayısı gerekse işlediği konu ve temaları bakımından alışılmış kasidelerden biraz daha farklı olduğunu gördük. Zaten bu nedenle daha önce TDV İslâm Ansiklopedisi'nde tarafımızdan yayımlanan "Gül-i Sad-berg" maddesinde Nev'î'nin Gül-i Sad-bergi'nden ayrı bir eser olarak söz edilmiştir⁽²⁾.

Şimdi inceleme konumuz olan bu kasideyi, Mertol Tulum ve M. Ali Tanyeri'nin yayımlamış olduğu Divan'daki metinden yararlanarak incelemeye ve tanıtmaya çalışacağız⁽³⁾. Gerçi Nuruosmaniye Kütüphanesinde tespit ettiğimiz mecmualardaki metinleri, Divan'daki metinle karşılaştırmıştık. Fakat birçok uzman bilim adamının uyardığı ve Prof.Dr.Tahir Üzgör'ün de "Su Kasidesi'nin Metni ve Okunuşuna Dair"⁽⁴⁾ başlıklı makalesinde dikkati çektiği yanlışlara düşmemek ve daha sağlıklı metin ortaya koyabilmek için, mecmualardaki metni, ayrıntılı bir incelemeyle birlikte daha sonra yayımlamayı plânlıyoruz.

* "IX. Millî Türkoloji Kongresi, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 15-19 Eylül 1997 İstanbul

- (1) Gül-i Sad-berg-i Nev'î, Nuruosmaniye Kütüphanesi, nr. 4402/4966 v.69-72; nr. 4412/4976.
- (2) İ. Çetin Derdiyok, "Gül-i Sad-berk" mad., TDV İslâm Ansiklopedisi, C.XIV, İstanbul 1997, s. 225.
- (3) Mertol Tulum-M.Ali Tanyeri, Nev'î Divan, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1977, s. 33-41.
- (4) Tahir Üzgör, "Su Kasidesi'nin Metni ve Okunuşuna Dair", İlmî Araştırmalar 2, İlim Yayma Cemiyeti, İstanbul 1996, s. 151-158.

Nev'î'nin Gül-i Sad-bergi, adından da anlaşılabilceği gibi yüz beyitten meydana gelen, Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün kalıbıyla Sultan III. Murad için yazılmış bir kasidedir. Eski edebiyatımızdaki kasidelerde görülen bütün bölümler, bu şiirde mevcuttur, fakat şiirin bütününe hâkim olan dinî-tasavvufî düşünce ve öğütler, bu şiiri diğer kasidelerden ayırmaktadır. Bu farkları daha iyi görebilmek ve anlayabilmek için kasideyi bölüm bölüm incelemeye çalışacağız:

NESİP

Nesip, bilindiği gibi kasidelerin giriş bölümüdür. Bununla birlikte çoğu kez şairlerin sanat güçlerini gösterdikleri önemli bir bölüm olarak bilinir . Bu bölümde genel olarak çeşitli tasvirler yer alır. Bunlar daha çok mevsimlerin, doğanın çeşitli durumlarının, savaş alanının, atların veya bir güzelin tasvirleridir⁽⁵⁾. Fakat inceleme konumuz olan kaside, bunlardan farklı olarak, tıpkı mesnevilerde olduğu gibi tevhid ve münâcât diyebileceğimiz konularla başlıyor, dinî-tasavvufî bilgi ve öğütlerle devam ediyor.

Kasidenin ilk beş beyiti tamamen tevhid özelliği gösteriyor. Tevhidde Tanrı'nın varlığı, birliği, kemal sıfatlarıyla muttasıf olduğu, noksan sıfatlardan uzak bulunduğu, eşi ve benzerinin olmadığı, Hz. Muhammed'in son peygamber olduğu v.b konular işlenir⁽⁶⁾. Bu şiirin de ilk beş beyiti bu konuların bir kısmını yansıtıyor. Şair, daha ilk beyitte Tanrıya sesleniyor ve var olan her şeyin Tanrı'nın bir eseri ve lütfu olduğunu söylüyor:

- 1 Ey vücūd-ı mümkinât inşā-yı lutfundan eser
Cümle 'âlem mübtedâ-yı feyz-i cüdundan haber

Diğer beyitlerde de Tanrının rahmeti, şefkati, lütfu ve kahrından söz ediliyor. Beşinci beyitte ise, Tanrı'nın insanı topraktan yaratıp denizlerin ve karaların hâkimi kıldığı belirtiliyor:

- 5 Kaleb-i hâkîyi baħr-ı cüduña mazħar kılup
Eyledün ħalbi ŧehenŧâħ-ı basît-i baħr ü ber

6. beyitten 20. beyite kadar olan kısımda şair, hayat, din ve tasavvuf konusundaki düşüncelerini, münâcât şeklinde anlatmaya başlıyor.

6. beyitte, akıl Cibril'i Allah'ın aşkının kolsuz kanatsız bırakarak durdurduğu söyleniyor, fakat burada anlatılmak istenen Allah aşkının gücüdür:

- 6 Lem'a-i ŧem'-i cemâlün 'ışkıdur pervâne-veŧ
Sidre'de Cibrîl-i 'aklı eyleyen bî-bâl ü per

7. beyitte şair, Kur'ân-ı Kerim'in II. suresi Bakâra'nın 243. ve III. suresi lî İmran'ın 119. ayetlerinde de geçen "mûtû" sözcüğünü hatırlatarak, kendisini ha-

(5) Cem Dilçin, Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, TDK Yayınları, Ankara 1983, .123, 124.

(6) Abdülbâki Gölpınarlı, 100 Soruda Tasavvuf, 2.baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1985, s. 40.

yatın anlamını ölümden arayan, ölüm döşeğine mahkûm olmuş bir hasta gibi görüyor. Dolayısıyla burada insanların ölmeye mahkûm olduğu düşüncesi işleniyor:

- 7 Niçe demdür sırr-ı "mütü"dan umar feyz-i hayât
Bir ölümlü hasteyin gam pisterinde muhtażar

Şair, 8. beyitte Hz.Yûsuf ve Hz.Yâkûb'a telmih yaparak, Tanrıya olan aşkınlı, Hz.Yâkûb'un Hz.Yûsuf'a olan sevgisiyle karşılaştırmıştır:

- 8 Ger olam Ken'ân-ı hicrânunda pür-zâr u esef
Kılmadın cilve cemâl-i Yûsuf-ı Mısr-ı hüner

Diğer beyitlerde ise, bütün eksikliklere, yanıp yakılmaya rağmen kavuşmak mümkün olmazsa, artık mahşerde göz yaşlarımı döküp, "Ey hayır ve şerrin Hudası, ey fayda ve zararın Mevlası!" diye, ağlarım diyorum.

- 12 Dâne-i eşküm döküp mahşerde âh idüp diyem
Ey Hudâ-yı hayr u şer Mevlâ-yı fi'l-i nef' ü zar

13 ve 14. beyitlerde Allah'ı isteyenlerin çalışma ve gayretlerinden söz ediliyor. Şair, kendisinin de gece ve gündüz Tanrı'nın ilminin mükemmeliyetine ulaşmak için çalıştığını, bunun için metni, yani kendi hayatını boş beyaz bir sayfayken siyah ettiğini, fakat şimdi o yararsız karalamaları tek tek beyazlattığını, saçlarının beyazlaşmasıyla anlatıyor:

- 14 Şarf idüp rüz u şebüm naḥv-i kemâl-i 'ilmü'ḥje
Şafḥa-i nâmem seffîd iken siyâh itdümse ger

16. beyitte Nev'î, yaşının 60 olduğunu, kazancının ise sıfır, yani hiç olduğunu söylüyor. Ayrıca ahının rüzgârının zenginlik için hayasız olmadığını da belirtiyor:

- 16 Hâşilum şıfr u sinîn-i 'ömr sittîn oldı âh
Bâd-ı âhum olmadı varlık yüzinden perde-der

Nev'î'nin kendisiyle ilgili olarak verdiği bu bilgiler, onun hayatı hakkında bilgi veren kaynaklarla da uyuyor. Gerçekten kaynaklarda belirtildiğine göre Nev'î, âlim, tevâzu sahibi bir şairdir. Öldüğünde ise bir malı veya varlığının olmadığı görülmüştür. Oğlu Atâ'ye bile onu seven arkadaşları bakmış ve yetiştirmişlerdir⁽⁷⁾.

17. beyitte Nev'î, ayrılıktan şikâyet etmesine rağmen daha önce yazılmış kaderine razı olmaktadır. Burada şairin kaderci yapısı ön plâna çıkıyor:

(7) Meseret Diriöz, Nev'î, Türkoloji, C.VII, Ankara 1977, s.86; Abdülkadir Karahan, "Nev'î" İslâm Ansiklopedisi, C.IX, İstanbul 1988, s. 224.

17 Hey ne fūrkat hey ne ḥasret hey ne ḥüsrân-ı ebed
Şebt ise evvel kitâbumda muḳadder bu ḳader

18 ve 19. beyitlerde Nev'î'nin felsefî yanı daha açık bir biçimde beliriyor. 18. beyitte şair, şüphelenmeyi ayıp olarak görüyor, fakat şüphelenmekten kendisini alamadığını, doğuşun anlamını açık bir biçimde anlamadığını da bildiriyor:

18 Olmadum âsüde-dil hergiz sevâd-ı şübheden
Hikmet-i işrâkdan kesb itmedüm nür-ı başar

Nev'î, 19. beyitte ise, "meşşâ'iyân" sözcüğüyle Aristocu düşünürlerden söz ediyor, "başa çıkmadı" diyerek de bu düşünürlerin düşüncelerinin varlığını sürdürdüğünü bildiriyor. Ayrıca tam filozofa yakışır bir şekilde, düşünce araç ve nedenlerinin herhangi bir sakatlık getirmediğini belirtiyor. Yani düşünmenin kötü bir şey olmadığını bir zarar vermeyeceğini söylüyor. Şairin yaşadığı zamanı düşünürsek, bu oldukça ileri bir düşüncedir:

19 Çıkmadı başa tarîḳ-i 'illet-i meşşâ'iyân
Kesb-i ma'lûl itmedi âlât u esbâb-ı nazar

20. beyitten girizgâh bölümünün başladığı 77. beyite kadar olan bölümde ise şair, yine dinî-tasavvufî ve felsefî konulardan, fakat bu kez nasihat şeklinde söz ediyor. Aslında nasihat şeklindeki bu anlatım, şirin genel havasına hâkimdir. Şair, methiye bölümünde bile padişaha nasihatta bulunmaktadır. Bunda şairin, ilerlemiş yaşıyla birlikte âlim ve olgun kişiliğinin etkisi büyüktür. Gerçekten kaynaklara baktığımızda, padişah Sultan III. Murad'ın şair Nev'î'ye büyük ilgi gösterdiğini görüyoruz. Hatta Şehzade Mustafa, Bayezid, Osman ve Abdullah'a dersler vermiştir. Nev'î'nin geniş bilgisi, tatlı konuşması, dersini çok güzel öğretmesi nedeniyle padişah da bu derslere katılırdı⁽⁸⁾.

Nasihat şeklindeki bu kısımda din kurallarına uymakla birlikte daha çok tasavvuf düşüncesine uygun bilgi ve öğütler verilmektedir. Örneğin 24, 26, 39, 41, 42, 32 ve 67. beyitlerde Kur'ân, din ve şeriaten söz ediliyor. Bu beyitlerde kısaca, kötülüklerden korunmak için namaza sığınmak, Allah'ın Kur'ân'da gösterdiği doğru yoldan gitmek, şeriata uymak gibi konuların işlendiği görülüyor:

24 Düz-d-i Şeytân'dan metâ'-ı dîl nice olsun emîn
Rüz u şeb bî-pâsbân böyle serây-ı penç-der

26 Var şalât-ı ḥams ile sedd it ḥavâss-ı ḥamserçi
Leşker-i Ye'cüc-ı nefis "Allâhu ekber"den kaçar

Diğer beyitlerin büyük bir kısmı ise tasavvufî düşünceyi yansıtır⁽⁹⁾. Bu kısımda şeriat, tarikat, marifet, hakikat yollarını izleyen beyitler bulunmaktadır.

(8) bk. a.e., s. 85.; Yrd.Doç.Dr.M.Nejat Sefercioğlu, Nev'î Divânı'nın Tahlili, Kültür Bakanlığı, Ankara 1990, s. 1.

(9) Prof.Dr.Mine Mengi, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Edebiyat Tarihi-Metinler, Akçağ Yayınları, Ankara 1995, s. 36, 37.

Örneğin biraz önce söz ettiğimiz dinle ilgili beyitleri şeriat grubuna dahil edebiliriz.

Şeriata uyan insanların dalâletten kurtulabilmeleri için tarikata girip sâliklerden olmaları gerekir. 22, 23 ve 66. beyitlerde bu konudan söz edilmektedir:

22 Sâlike tâ kim kemer-bend olmaya nün-ı yakîn
Cânını gergin ider renc-i hırâş-ı kirm-i ger

Sâliklerden olan insanın marifet bilgisini elde edip, hakikata ulaşabilmesi için mâsivâdan, yani Tanrı'dan gayrı olan şeylerden vazgeçmesi gerekir. 21, 27, 30, 36, 55, 57 ve 64. beyitlerde bu konudan söz edilmektedir:

36 Erlik idüp sen zen-i dünyâya evvel vir talâk
Virmedin saña talâk-ı fûrkatı ol senden er

36. beyitte görüldüğü gibi, bu yola girenlerden ölmeden önce ölmeleri isteniyor. Fakat mâsivâdan vazgeçmek, ölmeden önce ölmek o kadar kolay değildir. Bunun için nefsin terbiyesi gerekir:

25 Yâ nice olmaz hevâ-yı nefsünje hissün muṭîc
Çünkü her dervâzeden bād-ı hevâ eyler güzër

Burada, insanın hislerinin nefsine uyması anlatılıyor.

29. beyitte de nefis firavuna benzetilerek, canın ondan kurtulması gerektiği belirtiliyor:

29 Eylegil tâbüt-ı cismünj gârka-i Nîl-i fenâ
Tâ bula Müsî-i cân Fir'avn-ı nefsünjden mefer

34, 31, 35, 52, 65, 66, 68, 70, 61, 95 ve 97. beyitlerde sözü edilen cimrilik, bencillik, kötü kalplilik, kibir gibi kötülüklerden kurtulabilmesi için, 20 ve 74. beyitlerde söz edilen Tanrı aşkı gereklidir:

74 Degme kâbil kesb-i feyz itmez kelâm-ı 'ışkdan
Bâdenün feyzi sebû vü sâgara kılmaz eşer

İnsan, ancak aşkla arzu ve hevesten, kötülüklerden kurtulup, 30, 39 ve 40. beyitlerde belirtildiği gibi doğru yola gidebilir, olgun ve arif bir kimse olabilir:

40 Râst-rev ol fevz-i maṭlûba yakındur râh-ı râst
Hâ'il olmaz seyr-i tîr-i râsta hergiz siper

Şair, 45, 46, 54, 62, 68, 69, 72, 76, 88 ve 91. beyitlerde felekten ve dünyanın hâllerinden şikâyet etmektedir:

- 46 Çarh-ı ahzâr hûn-ı muzmerdür şaķın hınnâ gibi
Sürhdür ma'nîde şüretde görünür sebz ü zer
- 91 Kimse şormaz hâne-i çeşmümde her dem kan olur
Yoħsa kanı merdümün kânün mıdur olmaħ heder

49, 50, 51, 53, 56, 61, 62 ve 63. beyitlerde şair doğrudan öğütler vermektedir. Hatta beyitler, atasözü değerinde anlamlar içermekte ve bazı atasözlerini hatırlatmaktadır. Bu da gösteriyor ki bu bilgiler, birçok deneyimden sonra edinilmiş, insanlara ders olması gereken bilgilerdir:

- 50 Kendü 'aybuñ şüret-i 'aybına halkuñ perde kıl
Şöyle kim düzd-i nazâr bulmaya hergiz bir memer
- 61 Zâ'il olmaz sîneden luř ile şerr-i bed-nihâd
Âb ile gitmez miyân-ı seng ü âhenden şerer
- 63 Fazla h'âr olma şaķın hem-çün siyeh-güş-ı denî
Pençe-i kesbünle 'ayş eyle mişâl-i şîr-i ner
- 74 Degme kâbil kesb-i feyz itmez kemâl-i 'ışkdan
Bâdenün feyzi sebû vü sâgara kılmaz eşer
- 85 Saltanat esbâbı cem'inden liyâkatdur ğarâz
Yoħsa ney-şekkerde hem mevcüddur tîĝ ü kemer
- 90 Pür kıılır tetric-ile âfâķı âhır şöhretüm
Def'aten gelmez şimâħa şadme-i fe's ü teber

Kıacası bu kasidenin nesip bölümü kasidelerde görülen alışlagelmiş konulara pek benzemiyor. Tıpkı mesnevilerde olduğu gibi tevhid ve münâcâtla başlıyor, daha sonra dinî-tasavvufî bilgi ve öğütlerle devam ediyor. Üstelik bu nesip bölümü, 76 civarındaki beyit sayısı ile da 100 beyitlik kasidenin önemli bir bölümünü oluşturuyor. Yani dinî-tasavvufî bilgi ve düşüncelerin yer aldığı bu kısım, kasidenin beşte dördünü oluşturmaktadır.

GİRİZGH

77, 78 ve 79. beyitlerde şair, kasidesini anlam ve Allah bilgisine giden bir yol olarak övmekle birlikte, bu yoldan ancak eşi benzeri olmayan padişahın geçeceğini bildirecek Sultan III. Murad'ın övgüsüne geçiyor. Bu nedenle söz konusu bu üç beyiti girizgah bölümü sayabiliriz:

- 77 Bu kaşîdem lücce-i baħr-ı ħaķâyıkdur benüm
Ka'r-ı ma'nâsında pür lülü-yı esrâr u 'iber

- 78 Yâ sevâd-ı a'zam oldu ortasında şâh-râh
Maṭla'idur şâh-râh-ı şehr-i 'ilmu'llâha der
- 79 Dikdi her bir mıṣra'ı ol şâh-râha bir 'alem
Var-ise ol râhdan bir pâdişâh eyler güzêr

METHİYE

Sultan III. Murad'ın övüldüğü methiye bölümü, 80, 81, 82, 83 ve 84 olmak üzere toplam beş beyitten meydana gelmektedir. Girizgah beyitlerinden sonra gelen 80. beyitte şair, padişah Sultan Murad'ın adını da anarak, doğu ve doğu ülkelerinin güneşine benzetiyor, ayrıca Sultan Murad'ı şekil ve mana âleminin padişahı olarak övüyor. Şair, diğer beyitlerde padişahın yaradılışını Hz. Ömer'in adaletine uygun buluyor. Sultan Murad'ın söz ve nüktelerini inciye benzetiyor:

- 80 Şehriyâr-ı 'âlem-i ma'nâ vü şüret Hân Murâd
Âfitâb-ı memleket hâver-zemîn ü bâhter
- 81 Nûr-ı fazlından Hidâye bir çerâğ-ı sūhte
Nükte-i melfûze tûmâr-ı kelâmından Dürer
- 82 İstikâmet tab'ına 'âlemde olmuşdur 'alem
Vaşfı terkîbinde olmaz munşarif 'adl-i 'Ömer
- 83.beyitte padişah oldukça mübalâğalı bir biçimde övülüyor:
- 83 Nûr-ı isti'dâdı mestûr olsa mestûr olmasa
Hâll-i mermûz-ı kazâ olurdu maḳdûr-ı beşer

Şair burada, eğer onun yeteneğinin ışığı, gizli kalmayıp satırlara dökülse, insanların kaderi, kazanın sırları çözüldü, diyerek padişahın yeteneğini övmektedir.

Yine 84. beyitte padişahın ağızdan çıkan sözleri, peygamberin sözleri olan hadise benzetiyor ve bu hadisin can ile tefsir edildiğini söylüyor:

- 84 Rûh ile tefsîr iderlermiş hadîş-i la'lini
Cevherî'den bir rivâyet eylemiş İbn-i Hacer

Hatta Nev'î bu hadisi, ünlü hadis âlimi İbni Hacerü'l-Askalânî'nin yine ünlü hadis hâfızı İbrâhîm bin Saîd Cevherî'den rivayet ettiği bir hadise benzetiyor. Hadis bilginlerine yapılan bu telmihler, Nev'î'nin hadis bilgisine de birer işaret-tir.

Methiye kısmında dikkati çeken yön, şair Nev'î'nin övgü kısmında da dinî, ahlâkî bilgileri yansıtmadır. Doğruluğa, dürüstlüğe ve güzel söz söylemeye verilen önem burada ortaya çıkıyor. Yani her ne kadar burada padişah övülse de asıl anlatılmak istenen, doğruluk ve güzel söz söylemenin önemidir.

Zaten methiyenin hemen arkasından gelen 85. beyitte doğrudan padişaha hitap edilerek, padişahlık elbisesinin önemli olmadığı, liyakatın önemli olduğu, yoksa şeker kamışında da kemer bulunduğu, örnek verilerek anlatılmaktadır:

85 Salтанat esbābı cem'inden liyākatdur garaž
Yoksa ney-şekkerde hep mevcūd durur tığ ü kemer

Yine 86. beyitte Hz. Süleyman olmak tahtının havada gitmesi demek olmadığı, asıl Süleymanlığın nefis devinin arzularından zarar görmemek, yani nefsi yenmek olduğu belirtilmiştir:

86 Tahtı bād olmak degül şāhum Süleymānlık budur
Çekmeye ādem hevā-yı dīv-i nefsinden hātar

Nev'î'nin methiye bölümünde bile ahlākî ve felsefî konulardan söz etmesi, Mehmet Çavuşoğlu'nun "Kaside"⁽¹⁰⁾ başlıklı makalesinde belirttiği gibi kendilerine kaside sunulan kişilerin zevk ve anlayışlarının etkili olduğu düşüncesini de akla getiriyor. Nitekim tarih kaynaklarında verilen bilgilerden, Sultan III.Murad'ın zevk ve eğlenceye düşkün olmakla birlikte iyi eğitim görmüş bir padişah olduğu anlaşılıyor.

FAHRIYYE

88. beyitten 98. beyite kadar olan kısım, şairin kendisini ve şiirini öven beyitlerden oluşmaktadır. Nev'î, mütevası ve olgun bir şairdir. Daha bu bölümün ilk beyti olan 88. beyitte, kendi şiirine iddialı sözün yakışmayacağını bildirmektedir. Hatta bunu kendi şiirini Hz.İsa'nın nefesine benzeterek yapar. Eşeğin sesi, nasıl Hz.İsa'nın nefesine uygun düşmezse, Nev'î'nin şiirine de iddialı söz uygun düşmez, demektedir

88 Şi'rüme hergiz 'adıl olmaz kelām-ı müdde'î
Nisbet olunmaz dem-i 'İsā ile āvāz-ı hār

Aslında Nev'î, kendisini överken bile gerçekte anlamı, Tanrı bilgisini övmektedir. Örneğin 89. beyitte marifet arslanını arzu edenler bölüğüne seslenecek, kendi şiirinden Tanrı'nın nimetinin salâsını dinlemelerini ister:

89 Güş idüñ iy fevc-i müştākān-ı şîr-i ma'rifet
Şi'r-i Nev'îden şalā-yı ni'met-i li'llāh der

91, 92, 93 ve 94. beyitlerde Nev'î, zamanın insanların kendisini ve şiir sanatını anlamamalarından, halkın cahilliğinden şikâyet ediyor:

92 Kime 'arz idem metā'-ı şî'ri kim hālk-ı cihān
Rü'yet-i fazl u semā'-ı ma'rifetden kūr u ker

(10) Mehmed Çavuşoğlu, "Kaside", Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II (DİVAN ŞİİRİ), Ankara 1986, s. 25.

Hatta Nev'î 94. beyitte, Kur'ân'ın Kamer suresi, 1. ayetinde geçen ayın ikiye bölünmesi olayına telmihte bulunarak, "Kalemim, ayın ikiye bölünmesi gibi mucize bile gösterse, reziller zümresi onun kaba söylendiğini düşünür ve yorumlar." diyor:

94 Göstere hâmem eger i'câz-ı "ve'n-şekka'l-ķamer"
Haml ider taġlîz-i hisse anı erzâl-i zümer

Nev'î, 95 ve 96. beyitlerde, yine tevazu göstererek bu Allah vergisi faziletten dolayı kesinlikle nefsinde bir büyüklük gelmediğini, Gül-i Sad-berg adını verdiği bu kasidesini, kendi tabiatının bahçesinden koparıp, insaf sahibi kimselelere değerli bir hatıra olarak sunduğunu belirtiyor:

95 Hâşe li'llâh kim olam bu fazl-ı vehbîden fuzûl
Gelmemişdür zerre deňlü nefsüme kibr ü baķar

96 Bâġ-ı tab'umdan ķopardum bu gül-i şad-bergi ben
Şundum inşâf ehline bir yâdigâr-ı mu'teber

97. beyitte şair, yine hasid kimselerden şikâyet ediyor. "Hasidlerin düşüncesi kötü olduğu için, güzel koku da kötü koku da onlar için aynıdır." diyerek, Gül-i Sad-berg'in onlara güzel gelmeyeceğini belirtiyor:

97 Hâsidün ammâ ki fâsiddür dimâġı şöyle kim
Bir gelür şemm eylese bü-yı buķur ile baķar

Kısaca söylemek gerekirse Nev'î, fahriyye bölümünde bile kendisini överken tevazu göstermekte, ayrıca şiirin kıymetini bilmeyen kimselerden yakınmaktadır.

DUA

Dua bölümü, kasidenin sonunda yer alan 98, 99 ve 100 olmak üzere toplam üç beyitten oluşmuştur. Şair, burada padişah için iyi dileklerde bulunmakta ve dua etmektedir.

98. beyitte, nahs-ı ekber olan Zuhâl yıldızının, göğün yedinci katına hâkim olana kadar, göğün en yüce on iki yıldızının, burçların sahibini süslemesini diliyor. Yani burada padişahın hâkimiyetinin devam etmesi isteniyor:

98 Târem-i heftümde tâ kim ola keyvân pâsbân
Zeyn ide zâtü'l-burücü küngür-i işnâ-âşer

Ayrıca 99. beyitte, Allah'tan padişahın devletinin günlerinin istediği gibi ve işlerinin gerektiği gibi olması isteniyor:

99 Pâdişâhuġ ide Hâķ eyyâm-ı devr-i devletin
Dâ'imâ maķşûletü'l-a'mâl ü maķziyyü'l-vaķar

100. beyitte ise padişah, peygamber gibi düşünülüyor ve kadının burakının derecesinin göğün en yüksek katı olması, ikbalinin beyaz atının yol göstericisini de yüce Cebrail olması Allah'tan dileniyor:

100 Pâyesi a'lâ-yı 'arş olsun burâk-ı kâdrinüñ
Eşheb-i ikbâline Cibrîl-i 'izzet râhber

Kasidenin dua bölümü, diğer kasidelerden farklı bir durum göstermiyor. Burada üç beyitle padişahın devrinin devam etmesi, işlerin gönlüne göre olması Allah'tan dileniyor. Dikkati çeken tek yön padişahın peygamberle kıyaslanmasıdır. Bunda da padişahın Allah'ın yerzündeki gölgesi olduğu düşüncesi ve halifelikğin etkisi olduğu düşünülebilir.

SONUÇ

Nevî'nin Gül-i Sad-berg adını verdiği bu kaside, her ne kadar Sultan III.Murad'ın övgüsünde bir şiir gibi görünüyorsa da şiirin bütününe hâkim olan düşünce "İnsanın dürüst, adil ve yararlı bir kişi olarak yaşaması, Allah yolunda nefisini terbiye ederek Allah'a yaklaşması, olgun bir kişiliğe sahip olmasıdır." Bu düşünceler, kasidenin 76 beyit kadar olan nesip bölümünde ayrıntılı olarak işlenmiştir. Ayrıca girizgah, methiye, fahriyye ve dua bölümlerinde bile bu düşünceler yansımaktadır. Bu nedenle bu kaside bir övgü şiiri olmaktan ziyade, dinî ve tasavvufî konularda bilgi ve öğüt veren bir şiirdir. Aslında Mertol Tulum ve M. Ali Tanyeri'nin yayımlanmış olduğu Dîvân'daki "Hikmetü'l-Ahrâr Gül-i Sad-berg Berây-ı Sultân Murâd"⁽¹¹⁾ başlığındaki "Hikmetü'l-Ahrâr" sözleri, bu kasideye uygun düşmektedir.

Sonuç olarak inceleme konumuz olan bu kaside, kendine özgü konusu nedeniyle eski edebiyatımızda görülen diğer kasidelerden daha farklıdır. Bu nedenle bu kaside de tıpkı Ahmed Fakih'in Çarh-nâmesi⁽¹²⁾, Fuzûlî'nin İran şairi Hâkânî'nin Bahrü'l-Ebrârî'na nazire olarak söylediği Enîsü'l-kalb⁽¹³⁾ adlı Farsça kasidesi, Nefî'nin Tuhfetü'l-uşşâk⁽¹⁴⁾ gibi ayrı bir eser olarak düşünülebilir veya bu özellikleriyle kendine özgü bir kaside olarak anılabilir⁽¹⁵⁾.

(11) bk. dipnot 3, s. 33.

(12) Mecdüt Mansuroğlu, Ahmed Fakih Çarhname, İ.Ü.E.F. Yayınları, İstanbul 1956, s. 2.

(13) Halûk İpekten, Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri, Birlik Yayın Kooperatifi, Ankara Aralık 1985, s. 45.

(14) Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan, "Nefî ve Tuhfetü'l-uşşâk Tercümesi", AKDITYK AKM Yayını, Ankara, 1990, s. 163-170.

(15) Prof. Dr. Abdülkadir Karahan, Tuhfetü'l-uşşâk'ı ayrı bir eser olarak düşünmüyor. bk. Prof. Dr. Abdülkadir Karahan, Nefî Divanı'ndan Seçmeler, İ.Ü.E.F. Yayınları, İstanbul 1986, s. 10.